

Tổng quan những nghiên cứu nổi bật về văn học thiếu nhi Việt Nam từ năm 1986 đến nay

Nguyễn Thị Tâm^(*)

Tóm tắt: Văn học thiếu nhi là bộ phận quan trọng của văn học Việt Nam, là một mảng sáng tác cần thiết cho quá trình hình thành tâm hồn và nhân cách của trẻ. Trước năm 1945, văn học thiếu nhi Việt Nam chưa thực sự được các nhà nghiên cứu quan tâm. Từ sau Cách mạng tháng Tám, đặc biệt là từ năm 1986 trở lại đây, nghiên cứu văn học thiếu nhi có nhiều khởi sắc. Mặc dù ra đời muộn hơn so với các loại hình văn học khác, nhưng đến nay văn học thiếu nhi Việt Nam đã giữ vai trò quan trọng trong nền văn học dân tộc và trở thành một bộ phận có tổ chức. Xem xét các nghiên cứu thời gian qua về quá trình vận động và phát triển của văn học thiếu nhi trên cả ba phương diện lý luận, nội dung và nghệ thuật, có thể nhận thấy nghiên cứu văn học thiếu nhi đã đạt được những thành tựu đáng kể.

Từ khóa: Văn học thiếu nhi, Phê bình văn học, Lý luận văn học, Văn học Việt Nam

Abstract: Children's literature constitutes an integral part of Vietnamese literature, a crucial genre of composition for the process of forming a child's soul and personality. Before 1945, Vietnamese children's literature was not paid proper attention. Since the August Revolution, especially since 1986, the study of children's literature has flourished. Although born later than other genres of literature, up to now, Vietnamese children's literature has played an important role in national literature and has become an organized part. Reviewing children's literature in all three aspects of theory, content, and art, it can be seen that the study of children's literature has made remarkable achievements over the past time.

Keywords: Children's Literature, Literary Criticism, Literary Theory, Vietnam Literature

1. Mở đầu

Trong nền văn học Việt Nam, bộ phận văn học thiếu nhi có lịch sử phát triển tuy còn non trẻ nhưng đã thu hút được sự quan tâm không nhỏ của giới nghiên cứu. Vào những năm 50-60 của thế kỷ XX, trên sách

báo văn nghệ ở cả hai miền Nam - Bắc mới chỉ xuất hiện một số ít những bài phê bình văn học thiếu nhi của Nguyễn Thị Á, Hoàng Anh Đường, Võ Lượng, Anh Thái thông qua việc giới thiệu một số tác phẩm tiêu biểu hay trao đổi về vai trò và trách nhiệm của các sáng tác văn học thiếu nhi với việc định hình nhân cách trẻ em. Đến những năm 1970 và nửa đầu những năm 1980, đã có thêm những nghiên cứu chuyên

---

^(*) ThS., Viện Thông tin Khoa học xã hội, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam;
Email: tamspvan@gmail.com

sâu hơn của Hà Ân, Vũ Ngọc Bình, Văn Hồng, Nguyễn Đức Dân về văn học thiếu nhi, trong đó tập trung đánh giá, nhận định về đội ngũ các nhà văn, nhà thơ sáng tác cho thiếu nhi; xác định những mục tiêu, nhiệm vụ trong việc sáng tác cho thiếu nhi; tìm hiểu mối quan hệ giữa tâm lý và ngôn ngữ lứa tuổi thiếu nhi hay đặc điểm tiếp nhận nghệ thuật ở tuổi thiếu nhi. Đặc biệt, từ năm 1986 đến nay, nghiên cứu văn học thiếu nhi đa chiều, nhiều vẻ hơn. Nổi bật lên có các nguyên cứu chuyên sâu của Lê Thị Bắc Lý, Vân Thanh, Trần Hải Toàn, Bùi Thanh Truyền, Hồ Hữu Nhật, Trần Thị Minh, Nguyễn Thị Thanh Hương, Lê Thị Quế, Trần Thị Thu Hà,... bàn về những vấn đề chung của văn học thiếu nhi như những chặng đường phát triển, các vấn đề về nội dung, chủ đề sáng tác, thể loại, thi pháp, tác giả, tác phẩm... Có thể thấy, nghiên cứu văn học thiếu nhi Việt Nam đã đi được những bước vững vàng với những đóng góp quan trọng cho nền lý luận văn học nước nhà.

2. Các nghiên cứu nổi bật về những vấn đề lý luận chung

Từ năm 1986 trở lại đây, nghiên cứu văn học thiếu nhi tập trung vào các vấn đề: thể loại, các giai đoạn phát triển, vai trò, vị trí của văn học thiếu nhi trong tương quan chung với văn học dân tộc. Nhiều luận văn, luận án, sách, bài viết chuyên khảo đều đề cập đến quan niệm về văn học thiếu nhi, đặc trưng thể loại, tác giả, tác phẩm, diện mạo và đặc điểm từng giai đoạn phát triển. Trong số đó có thể kể đến một số công trình tiêu biểu như:

Về sách có thể kể đến: *Văn học cho thiếu nhi* của Phạm Hồ, Lữ Huy Nguyên (Nxb. Văn học, 1995); *Văn học thiếu nhi Việt Nam: Nghiên cứu, lý luận phê bình, tiểu luận, tư liệu* của Vân Thanh (2 tập,

Nxb. Kim Đồng, 2003); *Văn học thiếu nhi Việt Nam: Sơ giản - tư liệu* của Nguyễn An, Định Hải (Nxb. Từ điển bách khoa, 2004); *Giáo trình văn học thiếu nhi* của Lê Thị Bắc Lý (Nxb. Giáo dục, 2004); *Bách khoa thư văn học thiếu nhi Việt Nam* của Vân Thanh - Nguyễn An (4 tập, Nxb. Từ điển bách khoa, 2006); *Hệ thống thể loại trong văn học thiếu nhi* của Châu Minh Hùng, Lê Nhật Ký (Nxb. Giáo dục Việt Nam, 2009); *Thi pháp trong văn học thiếu nhi* của Bùi Thanh Truyền, Trần Thị Quỳnh Nga, Nguyễn Thanh Tâm (Nxb. Giáo dục Việt Nam, 2009); *Văn học thiếu nhi nửa thế kỷ một con đường* của Văn Hồng (Nxb. Kim Đồng, 2012); *Văn học thiếu nhi Việt Nam - Một số vấn đề về tác phẩm và thể loại* của Vân Thanh (Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội, 2019);...

Về luận văn, luận án có thể kể đến: *Văn học thiếu nhi trong nhà trường* của Trịnh Thị Hà Bắc (Luận văn Thạc sĩ khoa học Ngữ văn, trường Đại học Sư phạm, Đại học Huế, 1999); *Nhân vật trẻ em trong văn xuôi thiếu nhi Việt Nam* của Nguyễn Thị Thanh Hương (Luận án Tiến sĩ Ngữ văn, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội, 2016); *Ảnh hưởng văn học dân gian trong truyện thiếu nhi Việt Nam 1975 - 2010* của Hồ Hữu Nhật (Luận án Tiến sĩ Văn học, Trường Đại học Khoa học, Đại học Huế, 2018); *Văn xuôi về đề tài lịch sử viết cho thiếu nhi từ sau Cách mạng tháng Tám 1945 đến nay* của Trần Hải Toàn (Luận án Tiến sĩ Ngữ văn, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội, 2020); *Thi pháp truyện thiếu nhi Việt Nam đương đại* của Trần Thị Thu Hà (Luận án Tiến sĩ Văn học, Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội, 2022); *Thơ thiếu nhi Việt Nam từ 1986 đến nay* của Lê Thị Quế (Luận án Tiến sĩ Văn học, Trường Đại học Khoa học

xã hội và nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội, 2022);...

Về bài tạp chí có thể kể đến: Chuyên san “Văn học thiếu nhi” (*Tạp chí Văn học*, số 5/1993); “Văn học thiếu nhi Việt Nam - Những chặng đường phát triển và những thành tựu” của Dương Thu Hương (*Tạp chí Nghiên cứu văn học*, số 1/2005); “Mấy suy nghĩ về văn học thiếu nhi thời kỳ đổi mới” của Lê Phương Liên (*Tạp chí Phê bình Văn hóa nghệ thuật*, số 2/2012); “Về định nghĩa văn học thiếu nhi” của Nguyễn Thị Thanh Hương (*Tạp chí Văn hóa nghệ thuật*, số 385, tháng 7/2016);...

Điểm chung trong các công trình này là các tác giả đều đưa ra những định nghĩa về văn học thiếu nhi, phân chia văn học thiếu nhi thành các giai đoạn cụ thể với các đặc điểm riêng của từng thời kỳ. Ở mỗi chặng đường, các tác giả đều nhận định về sự phát triển của văn học thiếu nhi, chỉ ra đặc trưng cơ bản của văn học thiếu nhi trên các bình diện đề tài, cảm hứng chủ đạo, thể loại, ngôn ngữ, giọng điệu...

Nghiên cứu về các vấn đề chung của văn học thiếu nhi Việt Nam, *Tạp chí Văn học* (số 5/1993) đã dành hẳn một chuyên san với chủ đề “Văn học thiếu nhi” tập hợp các bài viết về các vấn đề chung của văn học thiếu nhi, từ xác định khái niệm, đặc trưng thể loại đến soi chiếu quá trình phát triển qua các giai đoạn, tái hiện diện mạo, thực trạng, các vấn đề sáng tác cho thiếu nhi hôm nay; tình hình báo chí và xuất bản; kinh nghiệm sáng tác và những tâm huyết của người viết trước trách nhiệm đối với thế hệ trẻ. Với số lượng gần 30 bài viết của các nhà văn, nhà thơ, các nhà nghiên cứu trong nước và quốc tế, chuyên san đã phần nào phản ánh mối quan tâm của xã hội đối với mảng đề tài văn học thiếu nhi và đối với nhu cầu tinh thần của lớp người trẻ tuổi,

một lớp trẻ đang sống trong công cuộc Đổi mới, là sản phẩm của sự nghiệp Đổi mới. Chuyên san cũng là nơi hội tụ những băn khoăn, trăn trở, những suy nghĩ tâm huyết, những kinh nghiệm nghề nghiệp của những người làm nên văn thơ, tạo ra báo chí, sách vở cho thiếu nhi.

Xét trong tương quan chung với văn học người lớn, nghiên cứu của Bùi Thanh Truyền (2016) nhận thấy văn học thiếu nhi thời Đổi mới đã có những thay đổi đáng kể trên nhiều phương diện từ thể loại, chủ đề, đề tài đến quan niệm sáng tác. Theo tác giả, chặng đường văn học thiếu nhi từ sau Đổi mới có thể phân thành ba giai đoạn: 1986-1995, 1995-2005 và 2005 đến nay. Mỗi phân đoạn đều có những vận động để kiếm tìm những phương thức phản ánh mới, nỗ lực khắc họa hình ảnh thế hệ trẻ mới trong muôn mặt đời sống thời kinh tế thị trường. Sáng tác cho thiếu nhi từ sau Đổi mới có những thay đổi nhất định cả về nội dung phản ánh và cách thức thể hiện. “Đó là sự đủ đầy về thể loại: truyện, thơ, kịch, kí, tản văn; sự phong phú, đa dạng về chủ đề, đề tài: truyền thống lịch sử, cách mạng, kháng chiến, sinh hoạt gia đình, xã hội, học tập, lao động, vui chơi” (Bùi Thanh Truyền, 2016: 55). Chặng đường văn học thiếu nhi từ sau năm 1986 đã luôn vận động để kiếm tìm những phương thức phản ánh mới, nỗ lực khắc họa hình ảnh con người mới từ nhiều hướng với một quan niệm mới mẻ về đối tượng tiếp nhận và trách nhiệm của người viết. Xét riêng về mảng thơ, nghiên cứu của Bùi Thanh Truyền và Trần Quỳnh Nga (2010) cho rằng, từ Đổi mới đến nay thơ cho thiếu nhi cũng có những vận động để kiếm tìm những phương thức phản ánh mới. Nhóm tác giả đã nhận diện những thay đổi về mặt thi pháp của thơ thiếu nhi đương đại qua bốn đặc trưng chủ yếu: Đổi mới

quan niệm về nghệ thuật con người; đổi mới về đề tài; ngôn ngữ và nhịp điệu thơ cũng có những sắc diện, biến điệu, dư vị riêng; kết cấu thơ mang tính chất đối thoại thay vì độc thoại nhân vật trữ tình. Bên cạnh những đặc điểm kế thừa truyền thống, thơ thiếu nhi từ sau Đổi mới đã có những bước chạy vượt rào ngoạo mục, có sự mới mẻ, hiện đại trong quan niệm, cách nhìn, cách tái hiện hình tượng trẻ em - trung tâm của văn học thiếu nhi, thể hiện sự trăn trở đầy tâm huyết và tinh thần trách nhiệm của các nhà văn với độc giả nhỏ tuổi. Có thể nhận thấy, thơ cho thiếu nhi hôm nay đã có những biến chuyển đáng kể cả ở phương diện tiếp cận cuộc sống mới sôi động từ nhiều hướng, quan tâm một cách toàn diện đến mọi mặt đời sống trẻ em.

Đặc biệt, bộ sách *Văn học thiếu nhi Việt Nam: Nghiên cứu, lý luận phê bình, tiểu luận, tư liệu* (2 tập, Nxb. Kim Đồng, 2003, 2.110 trang) của Vân Thanh đã tập hợp tất cả các bài viết về văn học thiếu nhi Việt Nam của nhiều nhà văn, nhà giáo dục, nhà nghiên cứu từ các cuộc hội thảo, các bài viết trên báo chí. Bộ sách là một tư liệu quý đem đến cho người đọc một cái nhìn toàn cảnh, đa chiều về văn học thiếu nhi ở tất cả các phương diện từ quan niệm sáng tác, đặc trưng thể loại, diện mạo của văn học thiếu nhi qua từng thời kỳ, cách phân chia văn học thiếu nhi ra từng giai đoạn theo từng tiêu chí nhất định. Đây là một nỗ lực rất lớn đáng ghi nhận của tác giả trong khát vọng nghiên cứu tỉ mỉ, căn kẽ về văn học thiếu nhi. Sau đó, Vân Thanh tiếp tục xuất bản cuốn *Văn học thiếu nhi Việt Nam - Một số vấn đề về tác phẩm và thể loại* (Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội, 2019, 636 trang) kế thừa, đúc rút từ các cuốn sách đã xuất bản trước và có bổ sung một số bài nghiên cứu mới nhằm tìm hiểu đặc trưng

tổng quan về văn học thiếu nhi Việt Nam trong suốt quá trình hình thành và phát triển hơn 70 năm. Cách nhìn nhận tiến trình lịch sử văn học thiếu nhi trong nghiên cứu này có sự đổi mới hơn so với cách nhận thức của giới nghiên cứu văn học thiếu nhi miền Bắc thời thập niên 60, 70 của thế kỷ XX. Ở công trình này, tác giả nêu ra khái niệm cụ thể về văn học thiếu nhi, trình bày các chặng đường phát triển của văn học thiếu nhi Việt Nam qua từng mốc thời gian và nhấn mạnh vào vai trò của văn học thiếu nhi đối với việc nuôi dưỡng tâm hồn trẻ. Theo Vân Thanh (2019), văn học thiếu nhi đã góp phần mở rộng trí tưởng tượng, làm phong phú đời sống, tình cảm và thị hiếu thẩm mỹ của trẻ. Đặc biệt trong phần lịch sử hình thành dòng văn học thiếu nhi sau Cách mạng tháng Tám, Vân Thanh đã dày công nghiên cứu, thu thập được nhiều tư liệu chính xác, uy tín cho các thế hệ sau này muốn nghiên cứu về lịch sử văn học thiếu nhi Việt Nam giai đoạn trước năm 1975 ở miền Bắc. Nghiên cứu của Vân Thanh vừa có thực tiễn vừa có lý luận tâm huyết và minh triết đối với nền lý luận nước nhà.

Bên cạnh đó, nhiều luận văn, luận án cũng tìm hiểu về những vấn đề chung trong văn học thiếu nhi Việt Nam qua các giai đoạn, quá trình hình thành và phát triển của văn học thiếu nhi, đặc trưng cơ bản của văn học thiếu nhi, chỉ ra và phân tích những biểu hiện cụ thể trong văn học thiếu nhi từ năm 1986 trên các bình diện đề tài, cảm hứng chủ đạo, thể loại, ngôn ngữ, giọng điệu... Các kết quả nghiên cứu này góp phần làm rõ thành tựu và vị trí của văn học thiếu nhi trong lịch sử phát triển văn học Việt Nam hiện đại cũng như trong nền văn học dân tộc.

Ngoài ra, các nhà nghiên cứu Vũ Ngọc Bình, Trần Trọng Đăng Đàn, Đinh Văn

Định, Cao Thị Hào, Tô Hoài, Văn Hồng, Lê Hoàng, Nguyễn Thị Vân Anh, Lê Phương Liên,... cũng đã có những nghiên cứu chuyên sâu bàn về quan niệm sáng tác, lịch sử phát triển, vai trò, vị trí của văn học thiếu nhi trong bối cảnh toàn cầu hóa.

3. Các nghiên cứu nổi bật về chủ đề, đề tài

Theo các nghiên cứu của Vân Thanh (2019), Trần Hải Toàn (2020), Lã Thị Bắc Lý (2014), Trịnh Đặng Nguyên Hương (2021),... nếu như ở giai đoạn trước năm 1986, có hai mảng đề tài chính trong sáng tác viết cho thiếu nhi là kháng chiến chống đế quốc xâm lược và lao động, học tập của trẻ em, thì đến giai đoạn sau năm 1986 đề tài sáng tác trong văn học cho thiếu nhi hết sức đa dạng, với nhiều chủ đề khác nhau. Nội dung của các sáng tác giúp thiếu nhi nhận thức được các mặt của cuộc sống, góp phần giáo dục, bồi dưỡng tư tưởng và tình cảm cho thiếu nhi, tiến tới hình thành ở các em những phẩm chất mới phù hợp với nhịp sống mới, bối cảnh mới. Sự giáo dục ở đây hoàn toàn không gò bó, khô khan mà nhẹ nhàng, thoải mái, hấp dẫn. Bởi vậy cho nên chủ đề trong các sáng tác cho thiếu nhi, dù là đồng thoại hay khoa học viễn tưởng cũng chân thực và gắn với các vấn đề đời sống hằng ngày của các em.

Khi nhìn nhận, đánh giá về nội dung và đề tài trong sáng tác cho thiếu nhi kể từ sau Đổi mới, Tô Hoài (1993: 3) cho rằng: “Vấn đề nội dung và đề tài trong sáng tác cho thiếu nhi đương đặt ra những vấn đề mới, rất thời sự”. Trước đây, với các vấn đề chủ đề, đề tài sáng tác cho thiếu nhi, chúng ta quan niệm và thể hiện đơn giản, tô vẽ theo một hướng. Nhưng theo thời gian, nhu cầu tìm hiểu, khám phá cuộc sống của thiếu nhi đòi hỏi ngày một cao yêu cầu các tác giả sáng tác cho thiếu nhi phải gắn bó với

thực tiễn cuộc sống hơn. Cùng quan điểm đề tài sáng tác cho thiếu nhi sau Đổi mới phải gắn với hiện thực cuộc sống, Vũ Ngọc Bình (1993: 48) nhận định: “Trong thời đại cách mạng khoa học và công nghệ này, văn học thiếu nhi phải luôn gắn bó với sự thật cuộc sống. Từ những sự thật giản đơn, tai nghe mắt thấy đến những vấn đề tưởng như khó nói: về hạnh phúc của bố mẹ, về bất hạnh của gia đình, về tình yêu và giới tính, về cái sống và cái chết. Lẽ nào văn học lại làm ngơ trước trăm ngàn câu hỏi “vì sao” của cái lứa tuổi đang khát khao hiểu biết để làm người?”.

Với sự phong phú về chủ đề và đề tài sáng tác, văn học thiếu nhi từ sau năm 1986 đã rất nhiều tác phẩm nổi bật. Theo Bùi Thanh Truyền (2016: 48): “Về truyện có *Tuổi thơ dữ dội* (Phùng Quán), *Côi cút giữa cảnh đời* (Ma Văn Kháng), *Đường về với mẹ Chử* (Vi Hồng), *Kính vạn hoa*, *Chuyện xứ Langbiang*, *Cho tôi xin một vé đi tuổi thơ* (Nguyễn Nhật Ánh), *Bí mật hồ cá thần* (Nguyễn Quang Thiều), *Miền xanh thăm* (Trần Hoài Dương), *Chú đất nung* (Nguyễn Kiên), *Chiếc vé vào cổng thiên đường xanh* (Quế Hương), *Bí mật giữa tôi và thần lửa đen* (Lý Lan), *Vừa nhắm mắt vừa mở cửa sổ* (Nguyễn Ngọc Thuận), *Cha và con* (Hồ Phương),... Về thơ có các tập: *Dắt mùa thu vào phố* (Nguyễn Hoàng Sơn), *Mèo đi guốc* (Trần Mạnh Hào), *Câu chữ Y* (Đặng Hân), *Cánh cửa nhớ bà* (Đoàn Thị Lam Luyên), *Cười ngựa đi săn* (Dương Thuần), *Tắc kè hoa*, *Đất đi chơi biển* (Phạm Đình Ân), *Mèo khóc chuột cười*, *Con chuồn chuồn đẹp nhất* (Cao Xuân Sơn), *Mùa chim* (Nguyễn Ngọc Phú),...”. Nét đặc sắc của những tác phẩm kể trên nằm ở sự đa dạng trong đề tài, thể giới nhân vật, chủ đề tư tưởng gần gũi, thấm đẫm tình thương, trách nhiệm đối

với độc giả nhỏ tuổi. Một trường hợp đặc biệt có thể kể đến là những sáng tác liên tục cho văn học thiếu nhi của Nguyễn Nhật Ánh trong mười năm qua. Sự đa dạng, mới mẻ, giàu tính thời sự trong đề tài, chủ đề (trẻ em thành thị, nông thôn, loài vật, môi trường, tình bạn, xúc cảm giới tính của tuổi mới lớn, quan hệ giữa người lớn và trẻ em,...), kết hợp giữa hiện thực với kỳ ảo, phi lý và có lý đã mang lại thành công cho tác giả ở mảng sáng tác này.

Những điều kiện xã hội trong thời đại mới đã nảy sinh, tác động mạnh mẽ tới sáng tạo và tiếp nhận văn học thiếu nhi. Nhiều tác giả viết cho thiếu nhi đã dần gỡ bỏ tính giáo huấn trực tiếp trong chủ đề, đề tài sáng tác để đi vào khai thác vẻ đẹp của tuổi thơ giàu mộng tưởng và thiện tính giữa đời thường. Bùi Thanh Truyền và Trần Quỳnh Nga (2010) đánh giá, trong sáng tác dành cho thiếu nhi, sự mới mẻ về đề tài ở cả mảng truyện và thơ từ sau Đổi mới đến nay. Nếu truyện viết cho thiếu nhi thời kỳ đầu của Đổi mới chủ yếu thành công ở mảng đề tài sinh hoạt - thể sự - đời tư, thì thơ giai đoạn hiện nay ghi dấu ấn qua “mảng đề tài loài vật - một lăng kính phản chiếu tâm hồn trẻ thơ hôm nay một cách hữu hiệu” (Bùi Thanh Truyền, Trần Quỳnh Nga, 2010: 15-16). Đặc biệt, đề tài trong thơ thiếu nhi hiện nay đã tìm được những lối đi riêng từ một đề tài khá quen thuộc, “cũ mèm” nhưng đánh thức được những cảm nhận mới, những hình dung mới về loài vật, các nhà thơ đã mang đến một sự đa diện trong thế giới nhân vật thơ thiếu nhi.

Cùng với những sáng tác về thế giới loài vật, một mảng đề tài thu hút nhiều sự quan tâm của đội ngũ làm thơ cho thiếu nhi hiện nay và cũng có được những thành tựu đáng ghi nhận là “đề tài đạo đức với

những định hướng giáo dục giàu tính thẩm mỹ” (Bùi Thanh Truyền, Trần Quỳnh Nga, 2010: 17). Khi đề cập đến một số vấn đề của văn xuôi thiếu nhi những năm đầu thế kỷ XXI, Trịnh Đặng Nguyên Hương (2021: 95) nhận định, “thế kỷ XXI đã mang tới nhiều đổi thay, tác động mạnh mẽ tới sáng tạo của nhà văn và tiếp nhận của công chúng”. Nếu thơ viết cho thiếu nhi đầu thế kỷ XXI có sự lắng xuống, thì ngược lại văn xuôi lại xuất hiện nhiều tác giả thành công, được ghi nhận bởi những giải thưởng trong nước và quốc tế, được đón nhận bằng tình yêu của đông đảo bạn đọc thiếu nhi (Trịnh Đặng Nguyên Hương, 2021: 92).

Theo nghiên cứu của Lã Thị Bắc Lý (2014), nhìn nhận về sự đổi mới, sáng tạo trong chủ đề, đề tài sáng tác của văn học thiếu nhi kể từ sau Đổi mới trở lại đây ở hai tuyến tác giả, một là nhóm những tác giả giao thời của hai thế kỷ XX và XXI như Nguyễn Nhật Ánh, Dương Thuấn, Nguyễn Quỳnh, Trần Hoài Dương, Cao Xuân Sơn, Võ Hoài Khánh, một là nhóm những gương mặt trẻ trưởng thành từ thế kỷ XXI như Nguyễn Ngọc Thuần, Nguyễn Ngọc Tư, Nguyễn Lâm Thắng, Đặng Chân Nhân, Ngô Gia Thiên An, có thể thấy chủ đề, đề tài trong sáng tác của hai nhóm tác giả này có sự khác nhau tương đối rõ rệt. Nếu như nhóm đầu hấp dẫn thiếu nhi bởi những trang viết đầy ấn tượng về thiên nhiên trong sự phiêu lưu, khám phá thú vị đậm chất nhân văn, thì nhóm thứ hai lại tạo được sự cuốn hút bởi những câu chuyện thấm đẫm tình người, giản dị mà thật thà, hòa quyện giữa tình yêu thương triu mến và sự mộc mạc chân thành. Đây là những đánh giá khái quát nhất về sự khác biệt trong chủ đề, đề tài sáng tác của mỗi tác giả tiêu biểu ở từng thời kỳ.

4. Các nghiên cứu nổi bật về nghệ thuật

Là dòng văn học dành riêng cho lứa tuổi thiếu nhi nên việc kết hợp hài hòa giữa các yếu tố nghệ thuật như nghệ thuật xây dựng nhân vật, nghệ thuật tự sự, nghệ thuật xây dựng kết cấu,... trong sáng tác đều được các nhà nghiên cứu đặc biệt quan tâm.

Ở mảng thơ, bàn về các yếu tố nghệ thuật đặc sắc trong thơ thiếu nhi, Lê Thị Quế (2020) chỉ ra bốn yếu tố làm nên những dấu ấn nghệ thuật độc đáo trong thơ thiếu nhi là: thể thơ, ngôn ngữ, giọng điệu và kết cấu. Theo đó, về thể thơ, tác giả nhận định, các nhà thơ sử dụng phần nhiều là thể thơ bốn chữ, năm chữ với ngôn ngữ ngắn gọn, giản dị, giàu âm thanh và hình ảnh, gắn với đời sống sinh hoạt hằng ngày. Giọng điệu thơ trong sáng, hồn nhiên pha chút tinh nghịch, hóm hỉnh. Có khi lại là giọng điệu trữ tình tha thiết. Kết cấu trong thơ thiếu nhi xoay quanh ba dạng thức phổ biến là: kết cấu tự sự, kết cấu trùng điệp và kết cấu đối đáp. Nghiên cứu này cũng khẳng định vị trí, vai trò quan trọng và những đóng góp của thơ thiếu nhi trong nền văn học đương đại.

Ở mảng văn xuôi, bàn về nghệ thuật xây dựng nhân vật và nghệ thuật tự sự trong văn xuôi thiếu nhi những năm đầu thế kỷ XXI, nghiên cứu của Trịnh Đặng Nguyên Hương (2021) cho rằng: Nếu như ở thế kỷ XX những nhân vật được yêu thích trong văn xuôi thiếu nhi là các nhân vật tuổi nhỏ chí lớn, trưởng thành trong hoàn cảnh khắc nghiệt phù hợp với bối cảnh đất nước trong và sau chiến tranh đầy vất vả, gian khó, thiếu thốn, thì ở thế kỷ XXI nhân vật trong văn xuôi thiếu nhi Việt Nam bắt đầu xuất hiện những hình tượng vừa quen vừa lạ kích thích bạn đọc nhỏ tuổi bước vào thế giới nghệ thuật của

nhà văn. Nhân vật trong văn chương giai đoạn này không phải gánh gồng những trọng trách lớn lao mà là những đứa trẻ sống trọn vẹn với tuổi thơ.

Nhận xét về nghệ thuật xây dựng nhân vật trong truyện thiếu nhi, Lê Thị Bắc Lý (2000) cho rằng, nhìn chung, nhân vật trong truyện thiếu nhi chủ yếu là loại nhân vật tính cách. Mỗi nhân vật đều tiềm ẩn một tính cách, những phẩm chất được chuyển hóa không theo khuôn mẫu cố định. Từ chỗ nhân vật chỉ mang một đặc điểm tính cách, phẩm chất đại diện cho một mẫu người đến nhân vật giàu cá tính, phức hợp, được miêu tả như một số phận, nhà văn luôn có ý thức hướng tới để nắm bắt con người đích thực ở trong con người.

Cùng bàn về nghệ thuật xây dựng nhân vật trong các sáng tác cho thiếu nhi, một số nghiên cứu của Nguyễn Thanh Tâm (2010), Tất Thắng (1993), Bùi Thanh Truyền (2011),... còn chỉ ra rằng, sáng tác văn xuôi cho thiếu nhi kể từ sau năm 1986 đến nay đã dựng lên một thế giới nhân vật thật sinh động và đa dạng. Từ mối quan hệ đa chiều với thế giới xung quanh, những nhân vật trẻ em trong truyện thiếu nhi đã thức tỉnh phần trong sáng, thánh thiện, hồn nhiên trong tâm hồn người lớn. Đọc truyện viết cho thiếu nhi, người ta có cảm tưởng như được trẻ lại, lùi về những ngày thơ ấu, với tất cả sự rung động, ở mọi niềm vui, mọi nỗi buồn của số phận mỗi nhân vật.

5. Kết luận

Từ năm 1986 đến nay, nghiên cứu văn học thiếu nhi Việt Nam đã đi được những bước vững vàng, làm phong phú hơn cho nền lý luận văn học nước nhà. Trên cơ sở phân tích và khái quát hệ thống lý luận về văn học thiếu nhi nói chung, nhất là văn học thiếu nhi sáng tác từ Đổi mới đến nay có thể thấy, các công trình nghiên cứu, bài

viết dày đặc, trải dài từ năm 1986 trở về đây đã thể hiện sự quan tâm kịp thời của giới phê bình dành cho văn học thiếu nhi. Việc nghiên cứu về văn học thiếu nhi từ góc nhìn đối chiếu, liên hệ đã được các nhà nghiên cứu chuyên sâu về văn học thiếu nhi cũng như chính những nhà văn, nhà thơ trực tiếp sáng tác văn học thiếu nhi quan tâm.

Với những nghiên cứu tiêu biểu và nổi bật trên cả ba phương diện lý luận, nội dung và nghệ thuật mà chúng tôi đã tổng quan ở trên, có thể thấy nghiên cứu văn học thiếu nhi thực sự trở thành một chủ đề thú vị cho giới nghiên cứu tìm tòi, khám phá. Trong bối cảnh xã hội biến chuyển mạnh mẽ như hiện nay, các tác phẩm mới được sáng tác phục vụ thiếu nhi ngày càng đa dạng, theo đó nghiên cứu về văn học cho thiếu nhi cần có thêm những góc nhìn đa chiều nhiều về và mới mẻ hơn nữa để đồng hành cùng các tác giả, chỉ ra những thành tựu cũng như hạn chế để đội ngũ sáng tác có thể điều chỉnh, hoàn thiện tác phẩm của mình, đem đến những tác phẩm tốt nhất cho nhóm độc giả đặc biệt - thiếu nhi □

Tài liệu tham khảo

1. Vũ Ngọc Bình (1993), “Văn học thiếu nhi trong tiến trình Đổi mới”, Tạp chí *Văn học*, số 5, tr. 8-9.
2. Tô Hoài (1993), “Văn học cho thiếu nhi hôm nay”, Tạp chí *Văn học*, số 5, tr. 2-3.
3. Trịnh Đăng Nguyên Hương (2021), “Một số vấn đề của văn xuôi thiếu nhi những năm đầu thế kỷ XXI”, Tạp chí *Nghiên cứu văn học*, số 10, tr. 92-102.
4. Lã Thị Bắc Lý (2000), *Truyện viết cho thiếu nhi sau năm 1975*, Luận án Tiến

- sĩ Ngữ văn, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội
5. Lã Thị Bắc Lý (2014), “Văn học thiếu nhi Việt Nam thời kỳ hội nhập”, Tạp chí *Khoa học*, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội, tập 59, số 10, tr. 11-16.
6. Lê Thị Quế (2020), *Thơ thiếu nhi Việt Nam từ 1986 đến nay*, Luận án Tiến sĩ Văn học, Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội.
7. Nguyễn Thanh Tâm (2010), “Nhân vật trẻ em trong truyện ngắn cho thiếu nhi thời đổi mới”, Tạp chí *Nghiên cứu văn học*, số 2, tr. 27-49.
8. Vân Thanh (2019), *Văn học thiếu nhi Việt Nam - Một số vấn đề về tác phẩm và thể loại*, Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội, Hà Nội.
9. Tất Thắng (1993), “Nhân vật thiếu niên, nhi đồng trong di sản kịch truyền thống”, Tạp chí *Văn học*, số 5, tr. 24-36.
10. Trần Hải Toàn (2020), *Văn xuôi về đề tài lịch sử viết cho thiếu nhi từ sau Cách mạng tháng Tám 1945 đến nay*, Luận án Tiến sĩ Ngữ văn, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội.
11. Bùi Thanh Truyền (2011), “Hình tượng Bác Hồ trong một số tiểu thuyết tiêu biểu cho thiếu nhi sau năm 1975”, Tạp chí *Khoa học xã hội Việt Nam*, số 3, tr. 106-117.
12. Bùi Thanh Truyền, Trần Quỳnh Nga (2010), “Đặc trưng thơ viết cho thiếu nhi sau 1986”, Tạp chí *Nghiên cứu Văn học*, số 2, tr. 13-26.
13. Bùi Thanh Truyền (2016), “Văn học thiếu nhi sau 1986 từ cái nhìn toàn cảnh”, Tạp chí *Nghiên cứu Văn học*, số 9, tr. 45-56.